

Bartusz-Dobosi László

MÚLTAKRA SZAKADT EMLÉKEZÉS

BALLA ZSÓFIA: *A DARÁZS FÉSZKE*.
KALLIGRAM, BUDAPEST, 2019.

A költő, ha prózát ír, akkor is az angyalokkal énekel. Ugyanolyan szférikus, felesleges szavaktól mentes, arányérzékkel megmunkált párbeszédet folytat az ismeretlennel, mintha kötné őt e speciális nyelv rövid sorokba feszített grammatikája.

Balla Zsófia esszékötete, *A darázs fészke* ilyen finoman hangolt próza, amely négy, karakterisztikájában és megközelítési módozataiban egészen más ciklusban fragmentálja, és paradox módon egyben össze is kapcsolja az életmű sarkalatos pontjait.

Az alulról fölfelé táguló szerzői szemhatár teljesen „lentől”, a *Fűtől* indulva emeli a tekintetét a kortárs művészetek *Fényes hálóján* át *A vers hazájáig*, sőt egészen „magasra” *A Szaturnusz bolygójáig*. Ez a lét- és bizonyos értelemben pályaösszegző kötet a szerzői mikrovilágban rejlő személyes sors egyéni nézőpontjából, a gyermekkor világából indít, s azt tovább bontogatva a kisebbségi lét és az összemberiséget érintő problémák távlatáig tágít. A kötet végére a szerző mégis visszaérkezik az egyén belátható életterének színterére. A megrajzolt gondolati ív tehát keretes szerkezetű. „Mintha az élet a gyerekkor volna; ami utána következik, az már csak cifrázás; mintha csak kijáratok és felkanyarodók volnának egy hosszú autópályán.” (*Ki het-venkedhet*)

„Értekező líra” – olvassuk a kötet alcímében, mint értelmezhetetlennek tűnő műfaji meghatározást, ami azonban a szövegek el-, illetve megolvasásakor rögtön egyértelművé válik. Balla Zsófia ugyanazzal a tőle megszokott versbe mélyülő gondolatisággal és bensőségességgel töpreng, vívódik, emlékezik a prózában is, amely oly jellemző az általa teremtett vers-univerzum filozofikájára. Szinte ars poetica-szerűen formálja élethivatássá a benne fe-

szülő szándékot: „Írni, belülről felszínre bányászni a leglényegesebb, legnagyobbtalánítóbb írói kérdéseket, formát teremteni, beszédet csiszolgatni – vagy új, mély tapasztalatot, életre és műre ható élményt szerezni.” (*Otthonos idegenség*)

Óhatatlanul a költő első, 1968-as verseskötete jut eszünkbe: *A dolgok emlékezete*. Az esszékötet textusai ugyanis ebből az élettörténeti hitelességű emlékező aspektusból tekintenek vissza a szerző pályájára, életére. Nem is tehet mást: „Mit akar tőlünk emlékezetünk, ez a könnyörtelen vetítógép?” (*A kettészelt jelen*)

Nem tud nem emlékezni, nem tud nem írni. Pedig a lényéből a rejtőzködés fakad, de amit lát, tapasztal, érzékel, arról nem hallgathat. „Az idén elbújni mentem Grazba. Elrejtőztem az életem elől, meghátráltam az emlékeim elől is. Pedig a múlt járása sokféle elvagyódást csillapít, sok sérelmet orvosol.” (*A kettészelt jelen*) Esszéi talán pont emiatt, vallomásos prózaként is definiálhatók. „A költészet nem kényszer, hanem választás. A választásunkban épp annyira vagyunk önállóak, mint életünkben. Semennyire és egészen. [...] Azt hiszem, a költészet mindenki szabadsága. Ezt akartam elmondani: a vers az én szabadságom.” (*Vallomás a költészetéről*) Az írás jelenében szabadul fel a múlt sebei alól.

Ráadásul a Balla-textusok „életformája” duális. A felismert igazság alapján megkísérel állítani valamit a világról, de ezáltal szép lassan saját „létezés szilánkjait” is kirakosgatja elének. Azokat a szilánkokat, amelyek polifonikus műveltségének puzzle-darabjaiként állnak össze a kötet végére. Zene, színház, film, irodalom műzsái randevúznak egymással a Kolozsvár–Budapest között húzódó egyéni sorsvonal ívén. „Kolozsvár a megtartó föld, Budapest az éltető levegő. A kettős életemre vonatkozó kérdezgetés mintha darázs-fészekbe nyúlna.” (*A darázs fészke*) Nem véletlen tehát, hogy e többszörös kettészakítottságban rejlő keserűség mentén határozza meg önmagát. „Meggyszabadultam attól, hogy más mondja meg, ki vagyok: »magyar anyanyelvű román«, erdélyi magyar, a magyaroknak zsidó, a hitközségnek hitehagyott, a szabadgondolkodónak hívő, a vallásosnak eretnek, ezenkívül elvált, gyermektelen, asszony, liberális, értelmiségi...” (*A darázs fészke*)

A sokféle megszólalás, a megfelelő nyelv keresése mind-mind abból a szerephalmozó identitáskeresésből fakad, amely az évtizedek alatt az alkotói én mentális sokszínűségében végül mégis eggyé kerekedik. Így lehetséges, hogy a vers, az esszé, a recenzió, a székfoglaló beszéd és a netes napló, széttartó műfaji sokféleségük ellenére is, egységes gondolati korpuszt képesek alkotni. Egy sajátos, Balla-féle „kézi szövésű” műfaj megszületésének

lehetünk a szemtanúi, amelyben a szerző úgy képes intim módon elbeszélni önmagát, hogy közben mindvégig megmarad a személyes és a közösségi teret elválasztó semleges zónában. „Az előbb melléütöttem, és azt írtam: a napló magányos műfej. A naplóírás műfej. Egy másik én-t növeszték, egy nyilvánosságnak szánt én-t.” (*Egy hét a Literán*)

Ez a másik én pedig elemzi önmagát. „Egyszerre vagyok alany és tárgy, a kísérleti állat és a megfigyelő személy.” (*A Szaturnusz bolygója, avagy Melankólia és irónia*) Önreflexió szándéka abból a maga számára megfogalmazott tételből eredeztethető, amely szerint „az írói munka folyamatos építkezés, ön(ki)igazítás”. (*Köszöntés a tűzből*) Csak így lehet a részigazságok helyett az egészet megmutatni. És mi más lehetne egy író szándéka, felelőssége, hivatása, mint a Teljesség megmutatása? „...annyit tenni hozzá a létezőhöz, amennyi azon a láttatás erejével meg tud tapadni, amennyi erősíti a megértést, becserkészi az igazságot, megkísérel a szárnyalást.” (*Köszöntés a tűzből*)

S ezzel eljutottunk ahhoz a talán legmegfelelőbb kifejezéshez, amely a Balla-prózát (és lírát is) olyannyira jellemzi: a szárnyaláshoz. Ég és föld között, mint az angyalok. Belülről is látja, de képes kívülről is szemlélni. Alulról kezdi a vizsgálódást, de eljut a legfelsőbb „egekig”. A történelmi valóság távlatára mellé helyezi a szubjektív át- és megélésben hitelesített érzeteket. E két világ közötti határátlépések, látószögváltások pedig a folyamatos önkorrekció biztosítékai. „Szeretnék hinni a szabad akaratban, gyengéden módosítva az eleve elrendelés tervrajzain.” (*A darázs fészke*) A tudatos építkezés és az ösztönösség egymást kiegészítő karakterjegyei adják életművének a hitelességét. „Nemcsak mulattatni kívánok, hanem rádöbbeneni.” (*A forma etikája*)

Ennek a speciális látásmódnak, életmű-megélésnek mintázatát a vállaltan mesternek tekinthető Nemes Nagy Ágnes alakjában, költészetében, gondoltságában, sőt erkölcsiségében véljük felfedezni. Balla egyenesen azonosulásként említi kettejük „kapcsolatát”. „Esszéiben első pillanattól fogva hazataláltam, együtt pásztáztam vele a szerzők és versek egét, irodalmi és filozófiai ízlésében pedig boldogan ismertem rá a magam rejtett vagy öntudatomig sem jutott preferenciáimra. Később, az interjúi, beszélgetései, naplói elolvasása után jöttem rá, hogy korai irodalmi kötődéseink főalakjai is majdnem azonosak voltak: Arany, József Attila, Rilke...” (*Mit tanultam Nemes Nagy Ágnestől?*)

Ugyanaz a filozofikusan töprengő, kibontó, távlatokat nyitó műveltség, ön- és a világ rendjét fejtegető melankolikus karakterisztika. Higgadt, még-

is dinamikus. Mérlegelő s közben aktív. Elfogulatlan, de ezzel együtt határozott állásponttal rendelkező. Kereső és egyben elfogadó is. „Januárban, a Bak jegyében, vagyis a Szaturnusz bolygó, Melancholia uralma alatt születtem, mi több, szombaton, Saturday, azaz Szaturnusz napján. Tálalva van, természetem sorsára készen áll.” (*A Szaturnusz bolygója, avagy Melankólia és irónia*)

Mű és szerzője kortalan és legfőképpen nyitott, „sem a remény, sem a félelem nem tartja vissza az igazság kimondásától”. (*Köszöntés a tűzből*) Szinte eggyé válik a műveivel. Önazonos. „Az író, költő élete az, amivé írja magát.” (*A vers hazája*)

Létélményét a nyelv által megteremtett otthonosságban váltja szövegekké. „Az író hazája az, ahol írni tud. Ahová a verse is megérkezik...” (*A vers hazája*) A Balla-szövegek ambíciója azonban ennél még tágabb valóságra irányul: az olvasónak is helyet kíván szorítani. Befogad. Egyensúlyt teremt a szerző, a mű és a befogadó hármasságában. Mert „az irodalom, mint tudjuk, megfelelő haza mindenki számára”. (*Otthonos idegenség*)

Bernáth Dávid

KÉPEK TEKINTETE

KÁNTOR PÉTER: JÉG-ÖRÖM. MAGVETŐ, BUDAPEST, 2019.

„Megjelent Kántor Péter hetvenedik születésnapjára” – ennyi olvasható alcímként az első lapon, aminek lényegében nincs köze az elegáns kötet tartalmához, csupán a keletkezés körülményeibe avat be. Ellenben maradhatunk a leltározásnál. Húsz vers, húsz kép, mindegyik vershez társul egy kép (egy kivétellel festmény). Tizenhárom vers pontosan, tárgyszerűen is a mellette látható képről szól, a másik hét kép esetében általánosabb a leírás: vagy a festőjéhez (Lucian Freud) vagy a kép tematikájához (*Boudin strandjai*) vagy a képen látható alakokhoz (a nők Vermeer képein, a köd Helmut Schulze fényképén) fűzi gondolatait. Az első kivétellel valamennyi kép alkotója ismert, közülük id. Pieter Brueghel háromszor, Johannes Vermeer, Richard Gerstl és Lucian Freud kétszer szerepel. Van két önarckép (Remb-